

Sosyoloji Derneđi, Türkiye

Sosyoloji Araştırmaları Dergisi

Cilt: 13 Sayı: 2 - Güz 2010

Sociological Association, Turkey

Journal of Sociological Research

Vol.: 13 Nr.: 2 - Fall 2010

Ebeveynlerle Olan İlişkiler, Sapkın Arkadaşlar ve Sapkın

Davranışları

Halime Ünal

EBEVEYNLERLE OLAN İLİŞKİLER, SAPKIN ARKADAŞLAR VE SAPKIN DAVRANIŞLAR¹

Halime Ünal *

ÖZ

Gençlerin sapkın davranışlarını etkileyen en önemli faktörler arasında aile ve sapkın arkadaşlar gelmektedir; fakat çok az çalışmada ebeveynlerin etkisi ile arkadaşların etkisinin birbiriyle ilişkili olabileceği irdelenmiştir. Gençlerin sapkın davranışlarını özellikle arkadaşlık grupları içinde gerçekleştirdikleri dikkate alındığında, ebeveynlerle olan ilişkilerin gencin arkadaşlık ilişkilerini ve sapkın davranışlarını nasıl etkilediğini açıklamak önemlidir. Bu çalışmada, ebeveynlere olan bağlılığın ve ebeveynlerin gençler üzerindeki denetimlerinin gencin arkadaş seçimini etkileyerek, genci sapkın arkadaşlara karşı koruyacağı ve sapkın davranışları gerçekleştirme sıklıklarını azaltacağı tartışılmaktadır. Bu tartışmaları test etmek için İzmir İl Merkezi'ndeki 3742 lise öğrencisinden veri toplanmıştır ve Tobit regresyon tekniği kullanılarak analizler gerçekleştirilmiştir. Bulgular, ebeveynlere olan bağlılık ve denetimin gencin sapkın arkadaş sayısını negatif yönde etkilediğini ortaya koymaktadır. Ayrıca, sapkın arkadaşların gencin sapkın davranışları üzerindeki pozitif etkisine rağmen, ebeveynlere olan bağlılık ve denetim gencin sapkın davranışlarıyla negatif yönde ilişkilidir. Ebeveynlere olan bağlılık ve denetimin hem sapkın arkadaş sayısını sınırladığı hem de sapkın davranışları azaltıcı yöndeki etkisi, ebeveynlerle olan ilişkilerin gençlik döneminde de önemli olduğunu vurgulamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Ebeveynlere bağlılık, denetim, sapkın arkadaşlar, sapkın davranışlar

¹ Bu proje TÜBİTAK tarafından desteklenmiştir. (Proje no 106K310)

*Yrd. Doç. Dr., Muğla Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü, Kötekli, Muğla hunal@mu.edu.tr

ABSTRACT

Researchers have long examined the extent to which parents and peers influence delinquent behavior of youth. However, only few studies have paid attention to the connection between parents and peers. Because peers have the strong influence on youth's delinquent behavior, it is important to explain how the relationship with parents has the effect on youth's relationship with peers and delinquent behaviors. In this present study, it is argued that attachment to parents and parental supervision will act as a protective factor against the influence of delinquent peers and reduce the delinquent involvement of youth. In order to test this argument, the data were collected from 3742 high school students in Izmir and Tobit regression models were used to analyze the data. The results have shown that attachment to parents and supervision were negatively associated with having a more delinquent peers. Additionally, although delinquent peers were positively associated with youth's involvement in delinquency, attachment to parents and supervision were negatively associated with youth's involvement in delinquency. These results show the importance of parenting in the explanation of delinquency among youth.

Key words: Attachment to others, supervision, delinquent peers, delinquency

1. GİRİŞ

Ebeveynlerin en fazla kaygı duydukları konulardan birisi çocuklarının arkadaşlarının kimler olduğu ve bu arkadaşların çocukları üzerindeki etkileridir. Özellikle, ebeveynlerin etkilerinin giderek azaldığı ergenlik ve gençlik dönemlerinde, arkadaşların gençler üzerindeki olumlu etkilerinden çok, sapkın davranışlara yönlendirme gibi olumsuz etkileri fazlaca gündeme geldiği için, ebeveynlerin gençleri sapkın arkadaşlara ve sapkın davranışlara karşı korumada yetersiz kaldığı gibi genel bir kanı mevcuttur. Araştırmaların bulguları, bazı noktalarda bu görüşü destekler niteliktedir, çünkü sapkın arkadaşların gençlerin sapma riskini arttıran en güçlü faktör olduğu konusunda ortak bulgular vardır (Aseltine, 1995:114; Matsueda ve Anderson, 1993: 299; Warr, 1993:258, 2005:98; Warr ve Stafford, 1991:860). Aile mi yoksa sapkın arkadaşlar mı daha önemlidir sorusu sıklıkla sorulmakla beraber, gencin sapkın davranışlarına giden sürecin bütünsel olarak değerlendirilmesi, aile ve arkadaşları iki ayrı kutupta irdelemek yerine birbirleriyle ilişkili olan süreçler olarak açıklama fırsatı tanımaktadır çünkü ebeveynlerin etkisi sadece evin içiyle veya aile içi ilişkilerle sınırlı değildir. Benzer şekilde, arkadaşların etkisinin de evin içindeki ilişkilere yansımayacağını düşünmek olgular arasındaki bağlantıları görmemize engel olacaktır. Sapkın davranışların genellikle grup içinde gerçekleştirildiği ve grubun motive edici güç olduğu (Warr ve Stafford, 1991:855) yönündeki bulgular akılda tutulduğunda, sapmaya giden süreci anlamak için, ebeveynlerin, gencin arkadaş seçimini veya var olan arkadaşlıklarını nasıl etkileyebileceğini anlamak önemli hale gelmektedir (Aseltine, 1995:104; Knoester, Haynie ve Stephens, 2006:1248; Warr, 1993:248). Ebeveynler ve çocuklar arasında kurulan samimi-destekleyici ilişkilerin ve gençler üzerindeki denetim mekanizmasının, gencin sapkın davranışlarını azalttığı araştırma bulgularıyla ortaya konulmuştur. Aynı zamanda, bu ilişkilerin gencin

arkadaşlık ilişkilerini veya sapkın arkadaş tercihlerini de etkileyerek dolaylı olarak sapkın davranışlara karşı genci koruyucu yönde rol oynayacağı tartışılmaktadır (Knoester, Haynie ve Stephens, 2006:1247-1248).

Ülkemiz bağlamında yapılan çalışmalar incelendiğinde, aile (Ulusoy, Demir ve Baran, 2005a, 2005b) ve arkadaşların (Demir, Baran ve Ulusoy, 2005) gencin sapkın davranışlarını nasıl etkilediğine dikkat çekilmektedir; fakat bu süreci bağlantılı olarak açıklamaya çalışan araştırmalara rastlanmamıştır. Bu süreci Sosyal Bağ Kuramı (Hirschi, 1969) temellinde açıklamaya çalışmak, ülkemizde sapkın davranışlarla ilgili yapılan çalışmalara kuramsal katkılarda bulunacağı gibi, diğer ülkelerde yapılan çalışmalarla olan bağlantıları da görmemize yardımcı olacaktır.

Sapkın Arkadaşlar ve Sapkın Davranışlar

Sapkın davranışlarla ilgili çalışmalardaki temel ortak bulgu, gençlerin sapkın davranışlarının gencin sapkın arkadaşlarıyla ilişkili olduğudur. Bu ilişkinin niteliği konusunda farklı tartışmalar olmakla beraber, araştırmaların kapsamında incelenen diğer etmenlerden bağımsız olarak, araştırma bulguları sapkın arkadaşların etkisinin güçlü olduğunu göstermektedir (Matsueda ve Anderson, 1998:299; Warr 1993:258; Warr ve Stafford, 1991:860). Sapkın arkadaşların çocukluğun erken dönemlerinden itibaren alkol, sigara ve uyuşturucu kullanma olasılığını arttırdığı tespit edilmiştir (Connell, Dishion ve Deater-Deckard, 2006:439; Kandel ve Davies, 1991: 450). Arkadaşlardan gelen baskı, gencin sapma olasılığını arttırmaktadır. Şiddet davranışı gösteren arkadaşlara sahip olan gençlerin şiddet davranışı gerçekleştirme olasılıkları diğerlerine göre daha fazladır (Dishion, Eddy, Haas, Li ve Spracklen,1997:218). Genel olarak, sapkın arkadaşlarla olan samimi ilişkiler gençlerin ilerleyen yıllardaki sapkın davranışlarını etkilemektedir (Agnew, 1991:49-55; Haynie,

2002:101). Günümüzde araştırma soruları, sapkın arkadaşlık ilişkilerini etkileyebilecek olan etmenler üzerinde yoğunlaşmaktadır. Bu etmenlerin başında aile gelmektedir, çünkü her ne kadar çocukluk dönemine göre etkisi azalıyor olsa da, aile gençlerin yaşantısında oldukça önemli bir yere sahiptir ve ilk sosyalizasyonun gerçekleştiği bağlamdır. Bu süreçte ebeveynlerin çocuklarıyla kurdukları ilişkiler ergenlik ve gençlik döneminde birden yok olmak yerine gençlerin yaşantısını farklı şekillerde etkilemeye devam etmektedir. Ebeveynlerle olan ilişkilerin etkileyebileceği alanlardan birisi de gençlerin kuracakları veya kurmuş oldukları arkadaşlık ilişkileridir.

Ebeveynlerle Gençler Arasındaki İlişkinin Niteliği

Aile içi süreçler ve sapkın davranışlar arasındaki ilişki birçok araştırmacının dikkatini yoğun biçimde çekmektedir (Demuth ve Brown, 2004:58-73; Hay, 2001:707-720; Heimer, 1997:799-815; Jang ve Smith, 1997:307-320; Sampson ve Laub, 1993:23-55; Simons, Wu, Lin, Gordon ve Conger, 2000:47-53). Çalışmalarda, çocukların sosyalizasyonundan birebir sorumlu olan ebeveynlerin, çocuk yetiştirme sırasındaki davranışları, uyguladıkları taktikler, disiplin yöntemleri yoğun olarak ele alınmaktadır. Farklı disiplinlerde yapılan araştırmalarda, ebeveynlerin çocuk yetiştirme sırasında çocuklarıyla kurdukları ilişkilerin niteliğinin ve uyguladıkları yöntemlerin sapmayı artırıcı veya azaltıcı yönde rol oynadığına dikkat çekilmektedir (Wright, Cullen ve Miller, 2001:6). Etkin olmayan çocuk yetiştirmenin sapmayı arttırırken, etkin çocuk yetiştirmenin ise azalttığı ve çocukları sapmaya karşı koruduğu görgül araştırma sonuçları ile desteklenmektedir (Simon ve diğerleri, 2005:278; Unnever, Cullen ve Agnew, 2006:25). Etkin çocuk yetiştirmeye odaklanan çalışmaların ortak bulgusu, ebeveynler duygusal ve sosyal destek sağladıkları, yakınlık kurdukları ve düzenli olarak çocuklarını denetledikleri zaman, çocukların sapma riskinin azaldığıdır (Aseltine, 1995:115; Gottfredson

ve Hirschi, 1990: 83-110; Hagan, 1989: 40-75; Pardini, Loeber, Stouthamer-Loeber, 2005:317; Sampson ve Laub, 1993: 77-105; Wright ve Cullen, 2001: 690). İlgili literatürde ebeveynlerin desteği, duygusal yakınlık, ebeveyn-çocuk arasındaki ilişkinin niteliği, ebeveynlere olan bağlılık gibi farklı şekillerde kullanılmaktadır; fakat hepsinde ortak temel özellikler söz konusudur. Bu tanımlamalarda ilişkinin sıcak, samimi, kabul edici, destekleyici, sevgi dolu, mahrem ve iletişimin açık olması temel alınmaktadır. Bu çalışma kapsamında ebeveyn(ler) ve çocuklar arasındaki bu destekleyici ilişki, Sosyal Bağ Kuramının (Hirschi, 1969:30-53; Wells ve Rankin, 1991:71-73) kavramlarından birisi olan “diğerlerine olan bağ” (*attachment to significant others*) kavramı ile açıklanacaktır. Sosyal Bağ Kuramı, aile ve arkadaş grubu gibi sosyal kurumlar içinde bireylerin toplumla geliştirdiği çeşitli bağların (diğerlerine olan bağ, taahhüt, meşguliyet ve inanç) sapkın davranışların oluşmasını engellediğini ileri sürmektedir. Bu bağların başında bireylerin önem verdikleri diğer kişilerle kurdukları bağlar gelmektedir (Sokol-Katz, Dunham ve Zimmerman, 1997:199). Bu noktada, sosyalizasyon sürecinde ebeveynlerle kurulan bağların, sapkın arkadaşlarla ve sapkın davranışlarla olan ilişkisini anlamak gereklilik haline gelmektedir. Erken dönemlerden itibaren, ebeveynler ve çocuk arasında kurulan bağ sayesinde ebeveynler toplumun norm ve değerler sistemini çocuklarına aktarmaktadır. Hangi davranışların kabul edilen hangilerinin sapkın olduğu bu süreç içerisinde çocuğa benimsetilmektedir. Nerede nasıl davranacakları konusunda çocuklara açık ve net bir mesaj iletilmektedir. Başka bir deyişle, ebeveynler, duygusal bağ sayesinde toplumun paylaşılan değer ve normlarını çocuklara aktararak sapma hakkında ne düşündüklerini ve paylaşılan değerler bağlamında sapmayı onaylamadıkları mesajını da gence dolaylı olarak ulaştırmaktadırlar (Cernkovich ve Giordano, 1987:296-301; Rankin ve Kern 1994:495-497). Bu süreç içerisinde, ebeveynlerin kendileri de toplumun norm ve değer sistemine uygun davranarak kabul edilebilir davranışların neler olduğunu

modellendirerek, çocuklarını benzer davranışlar sergilemeleri konusunda teşvik etmektedirler. Öncelikli olarak, norm ve değerler sistemini benimsemiş olan çocuklar, ebeveynlerini hayal kırıklığına uğratmamak için riskli veya sapkın davranışlardan sakınmaktadırlar (Jang ve Smith, 1997:307-310). Ebeveynlerle kurulan bu bağ, sapkın arkadaşlarla kurulacak ilişkileri de en baştan önleme konusunda önemli bir role sahiptir (Erickson, Crosnoe ve Dornbush, 2000:395-401; Wells ve Rankin, 1991:71-77). Dolayısıyla, çocuklar zaten paylaşılan norm ve değerleri özümstedikleri için, kendisiyle aynı değerleri paylaşmayan sapkın arkadaşlık ilişkileri içerisinde olmak istemeyecektir. Ebeveynleriyle aralarında gelişen güçlü bağı riske atmamak, onları herhangi bir şekilde hayal kırıklığına uğratmamak için, ebeveynlerinin onaylayacağı arkadaşlık ilişkileri içerisinde olmayı tercih edeceklerdir (Knoester, Haynie ve Stephens, 2006: 1248; Warr, 1993:247-251). Kurulan bu güçlü bağ, gençler ebeveynlerinden uzak oldukları zamanlarda da önemli hale gelecektir. Sapkın arkadaşlık ilişkileri bağlamında düşünüldüğünde, gençler zamanlarının çoğunu ebeveynlerinden uzakta, okul, dersane veya farklı ortamlarda geçirdikleri için, bu ortamlarda sapkın arkadaşlarla karşılaşma olasılıkları artmaktadır. Bu duygusal bağ sayesinde ergenler ebeveynleri oradaymış gibi hareket ederek, sapkın arkadaşlık ilişkilerinden uzak durmaya çalışacaklardır; çünkü ebeveynleri görmese de bu tür ilişkileri onaylamayacaklarını bilmektedirler (Erickson, Crosnoe ve Dornbush, 2000:399). Ebeveynlerle kurulan bağlar, toplumda ortak olarak paylaşılan norm ve değerler sistemini gence aktararak hem kabul edilebilir arkadaşlık ilişkilerinin nasıl olması gerektiğini hem de kabul edilebilir davranışların neler olduğunu gence benimseterek, genci sapkın arkadaşlıklardan ve sapkın davranışlardan uzak tutmaktadırlar.

Gençlerin sapkın arkadaşlık ilişkilerini ve sapkın davranışlarını etkileyecek diğer bir mekanizma da, ebeveynlerin kullandıkları denetim-gözetimdir (Jang ve Smith, 1997:309-311;

Warr, 2005:79-81). Burada önemli olan, ebeveynlerin direkt veya dolaylı olarak gençlerin üzerinde bir denetleme mekanizması kurlmalarıdır. Ebeveynlerin çocuklarıyla harcadıkları zaman, beraber yapılan etkinlikler, çocukların sürekli ebeveynlerinin gözetiminde olmalarını sağlayarak, sapma fırsatları en aza indirgenmektedir. Gençlerin okul, dersane, sosyal etkinlikler gibi evin dışında geçirdikleri zaman dilimi günümüzde çok daha fazladır. Bundan dolayı, ebeveynlerin çocuklarının evin dışında zamanlarını nasıl geçirdiklerinin farkında olmaları güçlü bir denetim mekanizmasına sahip olmaları için gereklidir. Ebeveynler, gençlerin kimlerle, nerede, ne yaptıklarını bilirler ve onların eve geliş-gidiş zamanlarını kontrol ederler. Ebeveynlerin, çocuklarının yaşamlarıyla ilgilenerek oluşturdukları denetim mekanizmasının derecesi, sapkın davranışları gerçekleştirme riski ile negatif yönde ilişkilidir. Ebeveynler ne kadar çok ilgilenirlerse, gençlerin sapma için fırsatları o kadar az olacaktır (Aseltine, 1995:105; Wright ve Cullen, 2001:679). Başka bir deyişle, sürekli olarak denetimin olması gençlerin karşılaşabilecekleri fırsatları engellemektedir veya çıkan fırsatları davranışa dönüştürme olasılıklarını azaltmaktadır. Diğer taraftan, gözetim ve denetimin yeterince yapılmaması gençlerin sapkın davranış gerçekleştirme olasılıklarını arttıracaktır (Demuth ve Brown, 2004:59-62; Jang ve Smith, 1997:309-311; Warr 2005:79-81). Ebeveynlerin gencin kimlerle ve nerede olduğu konusunda denetim uygulaması sapkın arkadaşlık ilişkileri içinde yer alma olasılığını da azaltmaktadır. Özellikle, ebeveynlerin gençlerin arkadaşlarını tanıdıkları, hatta bazı durumlarda arkadaşlarının ebeveynlerini de tanıdıkları akılda tutulursa, gençler arkadaşlık ilişkilerinde daha seçici davranmaya dolaylı olarak zorlanacaktır (Warr, 1993:247-251; 2005:79-81). Çalışmalar, ebeveynlerin denetimlerinin gencin sapkın arkadaşlık ilişkilerini olumsuz yönde etkilerken, pozitif arkadaşlık ilişkilerini teşvik ettiğini göstermiştir (Knoester ve diğerleri, 2006:1252).

Genel olarak, bu araştırma kapsamında ebeveynlerle olan ilişkinin niteliğinin özellikle gencin arkadaşlık ilişkilerini ve sapkın davranışlarını negatif yönde etkilediği tartışılmaktadır. Ebeveynlerle kurulan bağ ne kadar güçlü ise ebeveynler gençlerin sapkın arkadaşlık ilişkileri kurmalarını engelleyerek, gencin sapkın davranışlar gerçekleştirme olasılığını da azaltmaktadır. Güçlü bağ, sapkın arkadaşlardan gelen etkiye karşı genci koruyan bir şemsiye görevi görmektedirler. Benzer şekilde, ebeveynlerin gençler üzerinde denetiminin sıkı olması onların sapkın arkadaşlarla karşılaşma olasılıklarını negatif yönde etkilerken, gencin sapma olasılığını da azaltmaktadır.

2. YÖNTEM

Örneklem

Bu araştırma kapsamında kullanılan veriler gençlerin sapkın davranışlarını etkileyen farklı mekanizmaları konu edinen çalışmanın verilerinin bir kısmını oluşturmaktadır. Araştırmanın evrenini lise öğrencileri oluşturmaktadır. Bunun nedeni; kişisel bildirim tekniği kullanılan araştırmalarda, öğrencilerden veri toplamanın oldukça yaygın olması ve okullaşma oranlarının giderek arttığı ülkemizde, lise öğrencilerinin geniş bir grubu oluşturmasıdır. Ciddi ve ciddi olmayan sapkın davranışların lise öğrencileri arasında hem okul içinde hem de okul dışında yaygınlaştığı dikkate alındığında, lise öğrencileri, gençlerin sapkın davranışlarını anlamak için uygun bir evren oluşturmaktadır. Araştırmanın örnekleme ise İzmir İl Merkezi'ndeki liselerde okuyan öğrenciler oluşturmuştur; çünkü farklı sosyo-ekonomik grupları barındıran İzmir merkezi, farklı sosyo-ekonomik karakteristiklere sahip olan öğrencileri araştırma kapsamına almayı kolaylaştırmaktadır. Tabakalı küme örnekleme tekniği kullanılarak örneklem seçilmiştir. Okul tipine göre –genel eğitim veren liseler (Anadolu ve Fen Liseleri dahil), meslek ve özel liseler- tabakalı örneklem seçilmiştir. Araştırma

kapsamında; 2008-2009 eğitim-öğretim yılında İzmir'in merkezindeki 11 lisede eğitim gören, 4150 lise öğrencisinden veri toplanmıştır. Anket kağıdının yarısından fazlasının doldurulmadığı, temel sosyo-demografik değişkenlerin hepsinin aynı anda yanıtlanmadığı veya verilen yanıt kategorilerinin dışındaki kategorilerin kullanıldığı durumlarda öğrencilerin yanıtları değerlendirilmemiştir. Bahsedilen nedenlerden dolayı eksik verileri olan 408 lise öğrencisinin verileri değerlendirilmediği için kalan katılımcı sayısı 3742 lise öğrencisidir. Katılımcıların sınıflara göre dağılımları şu şekildedir; 9.sınıflar= %40, 10. sınıflar= %30,6, 11. sınıflar= %22 ve 12. sınıflar= %7. Katılımcıların %52'sini erkek öğrenciler, %48'ini kız öğrenciler oluşturmaktadır. Ortalama yaş 16.8'dir (ss= 1.16).

Araştırmada kullanılacak olan kişisel bildirim formu, öncelikle Muğla Üniversitesi Etik Kurulu ve İzmir İl Milli Eğitim Müdürlüğü tarafından onaylandıktan sonra, veri toplama işlemine başlanmıştır. Okul listelerinden seçilen okulların müdürleri ile öncelikli olarak bağlantıya geçilmiş ve araştırma hakkında bilgi verilmek üzere randevu alınmıştır. Okuldaki sınıf listelerinden sınıflar rastlantısal olarak seçildikten sonra, araştırmanın gerçekleştirileceği gün için randevu alınmıştır. Araştırma kapsamında çalışan görevli yardımcı elemanlar, kişisel bildirim formlarını randevu verilen günde okullara giderek seçilen sınıflarda dağıtmışlardır. Seçilmiş sınıflardaki öğrenciler bir ders saati içinde kişisel bildirim formlarını doldurmuş ve görevli elemana teslim etmiştir. Kişisel bildirim formları dağıtılmadan önce, öğrencilere araştırmaya katılmanın gönüllülük esasına dayandığı, formların üstüne herhangi bir özel bilgi yazmamaları gerektiği ve verdikleri yanıtların gizli tutulacağı konusunda bilgi verilmiştir. Kişisel bildirim formunda çeşitli sapmış davranışlarla beraber aile ve arkadaşlık ilişkileriyle ilgili soruların yanı sıra, sosyo-demografik faktörlerle ilgili sorular da yer almaktadır.

Ölçme

Bu araştırma kapsamında gençlerin çeşitli sapkın davranışları, arkadaşlarının sapkın davranışları, ebeveynleriyle olan bağları, ebeveynlerin gençler üzerindeki denetimleri hakkında ölçümler gerçekleştirilmiştir.

Sapkın davranışlar

Bu araştırma kapsamında öğrencilere yöneltilen sapkın davranışlarla ilgili sorular A.B.D.'de Elliot, Huizinga ve Ageton (1985) tarafından gerçekleştirilen Ulusal Gençlik Sörveyi (*National Youth Survey, NYS*) ve Hirschi (1969) tarafından yürütülen Richmond Gençlik Projesi'nden (*Richmond Youth Project*) uyarlanmıştır. Son 12 ay içerisinde verilen sapkın davranışları kaç kere gerçekleştirdikleri sorulmuştur. Verilen sapkın davranışlar arasında şiddetle ilgili çeşitli davranışlar bulunmakla birlikte, küçük hırsızlıklar, mala zarar vermek, araba çalmak gibi davranışlar da bulunmaktadır. Öğrencilerin davranışları gerçekleştirme sıklıklarını 5'li Likert tipi ölçek üzerinde işaretlemeleri istenmiştir (0= "hiç" – 4= "dört kere ve daha fazla"). Bu çalışma kapsamında sapkın davranışlar toplam olarak 17 madde ile ölçülmüştür. Bu maddeler toplanarak sapkın davranış indeksi oluşturulmuştur. İndeksten alınan toplam puan 0 ile 68 arasında değişmektedir. İndeksin Alpha güvenilirlik derecesi 0.94'tür. İndeksten alınan yüksek puanlar, sapkın davranışların sıklıkla gerçekleştirildiğine işaret etmektedir.

Sapkın arkadaşların sayısı

Sapkın arkadaşlarla olan ilişki A.B.D.'de uygulanan Ulusal Gençlik Sörveyi'ndeki (Elliot, Huizinga ve Ageton, 1985) sorular temel alınarak ölçülmüştür. Öğrencilere arkadaşlarının kaç tanesinin verilen 22 sapkın davranışı son 12 ay içerisinde

gerçekleştirdikleri sorulmuştur. Bu davranışlar arasında çete üyesi olmak, yaralamak için saldırmak gibi ciddiye derecesi yüksek davranışlar yer aldığı gibi, maddi değeri az olan şeyleri çalmak, okulda sınıf düzenini bozmak gibi daha az ciddi olarak nitelendirilebilecek davranışlar da yer almaktadır. Öğrenciler yanıtlarını beşli Likert tipi ölçek kullanarak belirtmişlerdir (1= “hiç biri” - 5= “hepsi”). Bu maddeler kullanılarak oluşturulan arkadaşların sapmış davranışları indeksinin Alpha güvenilirlik derecesi 0.93’dir.

Ebeveynlere olan bağlılık

Ebeveynlerle gençler arasındaki ilişkinin niteliğini ölçmek için ülkemizde Kuzgun (1972) tarafından geliştirilen ve Eldelekçioğlu (1996) tarafından tekrar güvenilirlik çalışması yapılan Ana Baba Tutum ölçeğinin 6 maddesi kullanılmıştır. Katılımcılara, “bana her zaman güven duygusu vermiş ve beni sevdiğini hissettirmişlerdir”, “her konuda benim fikrimi almaya da özen göstermişlerdir”, “problemlerimi onlarla rahatlıkla konuşabilirim”, “birlikte olduğumuz zaman ilişkimiz arkadaşçadır”, “onlarla yakınlaşmak istediğimde bana sıcak bir şekilde karşılık vermişlerdir” ve “bana önemli ve değerli bir insan olduğum inancını vermişlerdir” maddelerinin her birinin ebeveynleriyle olan ilişkilerini ne kadar yansıttığı sorulmuştur. Katılımcılar yanıtlarını beşli dereceli (1= “hiç uygun değil” - 5= “tamamen uygun”) Likert tipi bir ölçek üzerinde belirtmişlerdir. Yukarıda verilen 6 maddeden alınan toplam puanlar üzerinden hesaplanan ebeveynlere olan bağlılık indeksinin Alpha güvenilirlik derecesi 0.85’dir. Ölçekten alınan yüksek puanlar ebeveynlere olan bağın güçlü olduğunun göstergesidir.

Ebeveynlerin denetimi

Ebeveynlerin kullandıkları denetimi ölçmek için Hirschi (1969) tarafından yürütülen Richmond Gençlik Projesi'nde (*Richmond Youth Project*) kullanılan maddeler temel alınmıştır. Katılımcılara “ebeveynlerim dışarıda kimlerle olduğumu”, “dışarıda nerede olduğumu”, “ne zaman eve geleceğimi bilir” ve “ne yaptığımı merak ederler, arkadaşlarımı ve arkadaşlarımın ebeveynlerini tanır, evden ayrılırken ve eve geldiğimden ebeveynlerimden birisi evdedir” önermeleri verilmiştir (Aseltine, 1995; Erickson, Crosnoe ve Dornbusch 2000; Matsueda ve Heimer 1987). Katılımcılara, verilen her bir maddenin ebeveynleriyle olan ilişkilerini ne derece yansıttığı sorulmuştur. Katılımcılar yanıtlarını beşli Likert tipi ölçek üzerinde göstermişlerdir (1= “hiç yansıtmıyor” - 5= “tamamen yansıtıyor”). Bu 8 madde bir araya getirilerek ebeveynlerin denetimi indeksi oluşturulmuştur ve indeksin Alpha güvenilirlik derecesi 0.78'dir. Yüksek puanlar ebeveynlerin denetiminin güçlü olduğunun göstergesidir.

Sosyo-demografik değişkenler

Araştırma kapsamında gençlerin sapkın arkadaş seçimini ve sapkın davranışlarını etkileyebilecek olan faktörler kontrol edilmeye çalışılmıştır. Bu değişkenlerin başında cinsiyet gelmektedir. Cinsiyet kukla değişken olarak kodlanmıştır (0= “Kadın”, 1= “Erkek”). Araştırma kapsamındaki öğrencilerin %52'si erkektir. Yaş sürekli değişken olarak kullanılmıştır ve ortalama yaş 16.8 (ss= 1.16) olarak tespit edilmiştir. Öğrencilere ailelerinin ortalama aylık gelirleri sorulmuştur ve ortalama aylık gelir 1710 lira (ss=1159) olarak tespit edilmiştir. Genellikle gelir dağılımları normal dağılım göstermediği için, gelirin doğal logaritması alınarak analizlerde kullanılmıştır. Ebeveynlerin eğitim durumları kukla değişken olarak kodlanmıştır (0= “lise ve üstü düzeydeki okul tamamlamış”, 1= “ortaokul ve alt

düzeydeki okul tamamlamış”). Araştırma kapsamındaki öğrencilerin babalarının % 48’i ve annelerinin %58’i, ortaokul ve daha alt düzeydeki okulları tamamlamışlardır. Öğrencilere ebeveynlerin ücretli işgücü pazarında çalışma durumları sorulmuştur. Buradaki amaç; ebeveynlerin düzenli bir gelire sahip olup olmadıklarını anlamaktır. Çalışma durumu kukla değişken olarak kodlanmıştır (0= “çalışıyor”, 1= “işsiz”). Ücretli işgücü pazarında çalışma durumları sorulduğundan anneler söz konusu olduğunda, anneler arasında ev hanımlarının sayısı çok yüksek olduğu için, işsizlerle beraber ev hanımlarının da 1 olarak kodlandığını burada belirtmek faydalı olacaktır. Babaların %3’ü işsiz iken, annelerin %60’ı ev hanımı işsizdir.

Analiz

Bu araştırmada verileri analiz etmek için Tobit regresyon modelleri kullanılmıştır. Bunun nedeni, doğrusal modelleme temelli (EKK gibi) regresyon modellerinin, çoğu zaman yatık ve alt tarafta sansürlü olan (genellikle 0 veya en alt değer) ve toplanarak oluşturulan sapkın davranışlarla ilgili değerleri incelemek için uygun olmamasıdır (Osgood, Finken ve McMorris, 2002:321-330; Ousey ve Wilcox, 2007:331). Tobit modeli, sapkın davranışlar veya sapkın arkadaş sayısı, gibi bağımlı değişkene ait bilgilerin sadece bazılarının gözlemlendiği ve bazı değerlerinin gözlenemediği (*censored*) veya belli bir sınırın altına düştüğü durumlarda tutarlı parametre ölçümleri elde etmek için kullanılan modellerden bir tanesidir. Bu araştırma kapsamında öğrencilerin sapkın davranışları irdelendiğinde, %62’si verilen sapkın davranışları hiç gerçekleştirmediklerini (0 olarak kodlu) rapor etmişlerdir. Benzer şekilde, öğrencilere arkadaşlarının kaç tanesinin verilen sapkın davranışları gerçekleştirdiği sorulmuştur. Öğrencilerin % 15’i arkadaşlarının hiç birinin (1 olarak kodlu) sapkın davranış gerçekleştirmediklerini belirtmişlerdir. Tobit analizi gözlenemeyen değişkenleri dikkate

almaktadır. Bununla beraber, sapkın arkadaş sayısı ve gencin sapkın davranışlarının dağılımına bakıldığında normal bir dağılım göstermedikleri anlaşılmaktadır. Bundan dolayı, değişkenlerin normal dağılım göstermediği durumlarda sıklıkla kullanılan değişkenlerin doğal logaritması alınma tekniği kullanılmıştır (bkz. McCarthy ve Hagan, 2001:1041; Ousey ve Wilcox, 2007:331). Değişkenlerin doğal logaritması alınırken, gencin sapkın davranışların da hiç değerinin karşılığı “0” olduğu için “+1” eklenmiştir. Bu işlem sapkın arkadaş sayısı için gerçekleştirilmemiştir. Araştırma kapsamındaki analizler STATA 9 istatistik programı yardımıyla gerçekleştirilmiştir.

3. BULGULAR

Tablo 1’de araştırmanın temel değişkenleri arasında ikili korelasyon ilişkileri sunulmaktadır. Tabloda görüldüğü gibi, sapkın davranışlar ile sapkın arkadaşların sayısı ($r = .52$) arasında pozitif yönde istatistiksel olarak anlamlı korelasyon ilişkisi vardır. Beklendiği gibi, sapkın davranışlar ile ebeveynlere olan bağlılık ($r = -.27$) ve ebeveynlerin denetimi ($r = -.32$) arasında ise negatif yönde istatistiksel olarak anlamlı korelasyon ilişkileri vardır. Benzer şekilde, sapkın arkadaşların sayısının, ebeveynlere olan bağlılık ($r = -.23$) ve ebeveynlerin denetimi ($r = -.28$) ile negatif yönde ilişki olduğu görülmektedir.

Tablo 1. Temel Değişkenlerin Betimsel İstatistikleri ve İkili Korelasyon Analizleri

	Ortalama	Standart Sapma	1	2	3	4
1. Sapkın davranışlar (log)	.627	.988	1.00			
2. Sapkın arkadaşlar (log)	3.470	.331	.524	1.00		
3. Ebeveynlere bağlılık	3.906	.890	-.270	-.259	1.00	
4. Ebeveynlerin denetimi	3.816	.782	-.327	-.300	.465	1.00

Korelasyon değerlerinin hepsi $p < .01$ (çift taraflı) istatistiksel olarak anlamlıdır.

Öncelikli olarak, bu araştırma kapsamında ebeveynlerle olan bağlılığın ve denetimin gencin sapkın arkadaşlarla olan ilişkisini etkileyeceği tartışılmaktadır. Bu etkiyi test etmek için uygulanan ve sapkın arkadaşların sayısının bağımlı değişken olduğu Tobit regresyon analizinin sonuçları Tablo 2’de sunulmaktadır. Tablo 2’de görüldüğü gibi, Model 1’de kontrol değişkenleri yer almaktadır. Model 1 istatistiksel olarak anlamlıdır, Log Likelihood = - 949.08, $\text{Chi}^2 = 171.06$, $p < .0001$. Cinsiyet, yaş, gelir (log) düzeyi ve tek ebeveynli aileye sahip olmak, sapkın arkadaşlarla pozitif yönde ilişkilidir. Model 2’de kontrol değişkenlerinin yanı sıra, ebeveynler-gençler arasındaki ilişkiyi nitelendiren, ebeveynlere olan bağlılık ve ebeveynlerin denetimi değişkenleri eklenmektedir. Model 2 istatistiksel olarak anlamlıdır, Log Likelihood = - 731.30, $\text{Chi}^2 = 317.45$, $p < .0001$. Ebeveynlere olan bağlılık, negatif yönde sapkın arkadaş seçimini etkilemektedir ($b = -.077$, $p < .0001$). Ebeveynlere olan bağlılık arttıkça, gençlerin sapkın arkadaş sayısı azalmaktadır. Sonuçlar ilişkinin beklenen yönde olduğunu göstermektedir. Benzer şekilde, ebeveynlerin gençler üzerindeki denetimi, gençlerin sapkın arkadaş sayısı ile negatif yönde istatistiksel olarak anlamlı bir ilişkiye sahiptir ($b = -.077$, $p < .0001$). Denetim arttıkça gençler daha az sayıda sapkın arkadaşına sahip olmaktadır. Sosyo-demografik değişkenlerden, erkek olmak, yaş, gelir (log) düzeyi ve tek ebeveynli ailelere sahip olmak, sapkın arkadaş sayısı ile pozitif yönde istatistiksel olarak anlamlı ilişkiye sahiptir. Annenin ortaokul ve daha alt düzeyde eğitime sahip olması ise negatif yönde istatistiksel olarak anlamlı ilişkiye sahiptir.

Tablo 2. Sapkın Arkadaşların Sayısının (log) Tobit Regresyon Analizi

	Model 1		Model 2	
	b	Standart Hata	b	Standart Hata
Erkek	.151***	.016	.089***	.016
Yaş	.043***	.007	.036***	.007
Gelir (log)	.087***	.015	.081***	.015
Baba ortaokul	.037	.019	.033	.019
Anne ortaokul	-.011	.019	-.48**	.019
Baba işsiz	.040	.052	.013	.051
Anne ev hanımı-işsiz	-.014	.017	.002	.017
Tek ebeveyn	.059*	.028	.056*	.028
Ebeveynlere bağlılık			-.077**	.010
Ebeveynlerin denetimi			-.077**	.012
Log Likelihood	-949.08		-731.30	
AIC	1918.16		1486.61	
BIC	1974.24		1552.49	
Chi2	171.06		317.45	
# soldan sansürlü	306		276	

*p < .05 **p < .01 ***p < .001

Gencin sapkın davranışlarının bağımlı değişken olduğu hem sapkın arkadaşların hem de ebeveynlerin etkisinin test edildiği Tobit analiz sonuçları Tablo 3'te verilmektedir. Sosyo-demografik değişkenler ile sapkın arkadaşların sayısını içeren Model 1 istatistiksel olarak anlamlıdır, Log Likelihood = - 1437.62, Chi² = 398.57, p < .0001. Model 1'in sonuçları, sapkın arkadaşların sayısının gencin sapkın davranışlarını pozitif yönde istatistiksel olarak anlamlı bir ilişkiye sahip olduğunu göstermektedir (b= 2.947, p < .0001). Gencin sapkın arkadaş sayısı arttıkça sapkın davranışları gerçekleştirme olasılığı da artmaktadır. Sosyo-demografik değişkenlerden bazıları gencin sapkın davranışlarıyla istatistiksel olarak anlamlı etkiye sahiptirler. Erkekler daha fazla sapkın davranışları gerçekleştirmektedirler. Yaş, sapkın davranışları gerçekleştirme olasılığını azaltmaktadır. İşsiz babaya sahip olmak, gencin sapkın davranışları gerçekleştirme olasılığını pozitif yönde etkilemektedir.

Model 2 'de (Tablo 3) sapkın arkadaşların sayısı modelden çıkartılarak, ebeveynlere olan bağlılık ve ebeveynlerin denetimi modele eklenmiştir. Model 2 istatistiksel olarak anlamlıdır; Log Likelihood = - 1742.43, $\chi^2 = 236.47$, $p < .0001$. Model 2'de görüldüğü gibi, sosyo-demografik değişkenlerin etkilerinden bağımsız olarak, ebeveynlere olan bağlılık ve ebeveynlerin denetimi istatistiksel olarak negatif yönde gencin sapkın davranışları gerçekleştirme olasılığını etkilemektedir. Ebeveynlere olan bağlılık ne kadar güçlü ise gencin sapkın davranışları o derece azalmaktadır ($b = -.444$, $p < .0001$). Benzer şekilde, ebeveynlerin gençler üzerindeki denetimlerinin güçlü olması gençlerin sapkın davranışları sergileme olasılığını sınırlamaktadır ($b = -.370$, $p < .0001$). Sosyo-demografik değişkenlerden, erkek olmak, gelir (log) düzeyi ve babaların işsiz olması ve tek ebeveynli ailede yaşamak, gencin sapkın davranışları gerçekleştirme olasılığını pozitif yönde etkilemektedir.

Model 3 hem sapkın arkadaşların sayısı hem de ebeveynlere olan bağlılık ve ebeveynlerin denetimini içeren tam modeldir. Model 3 istatistiksel olarak anlamlıdır, Log Likelihood = - 1288 $\chi^2 = 403.27$, $p < .0001$. Ebeveynlerle-gençler arasındaki ilişkilerden bağımsız olarak, sapkın arkadaşların sayısı, gencin sapkın davranışları gerçekleştirme olasılığıyla istatistiksel olarak pozitif yönde ilişkilidir ($b = 2.662$, $p < .0001$). Model 1 ile karşılaştırıldığında Model 3'te sapkın arkadaş sayısının etkisinin biraz azaldığı görülmektedir, fakat sapkın arkadaşların gencin sapkın davranışları üzerindeki etkisi güçlü olarak devam etmektedir. Sapkın arkadaşlara rağmen, ebeveynlere olan bağlılık, gencin sapkın davranışlarını azaltıcı yönde etkilemektedir ($b = -.232$, $p < .0001$). Model 2 ve Model 3 karşılaştırıldığında, ebeveynlere olan bağlılığın etkisinin azaldığı görülmektedir. Benzer şekilde, ebeveynlerin denetimi, gencin sapkın davranış gerçekleştirme olasılığını sınırlamaktadır ($b = -.164$, $p < .05$). Model 2 ve Model 3 karşılaştırıldığında, ebeveynlerin

denetiminin etkisi azalmıştır. Diğer modellerde olduğu gibi, erkekler daha fazla sapkın davranış sergilerken, yaş, sapkın davranışları negatif olarak etkilemektedir.

Tablo 3. Sapkın Davranışların (Log) Tobit Regresyon Analizi

	Model 1	Model 2	Model 3
	b	b	b
	(Standart Hata)	(Standart Hata)	(Standart Hata)
Erkek	.616*** (.103)	.745*** (.110)	.556*** (.107)
Yaş	-.153** (.048)	-.056 (.047)	-.146* (.048)
Gelir (log)	.130 (.100)	.313** (.101)	.136 (.101)
Baba ortaokul	-.123 (.127)	-.172 (.131)	-.126 (.130)
Anne ortaokul	.134 (.128)	-.004 (.135)	.077 (.131)
Baba işsiz	.857** (.319)	.666* (.297)	.608 (.332)
Anne ev hanımı-işsiz	-.062 (.109)	.076 (.116)	.044 (.112)
Tek ebeveyn	.110 (.176)	.381* (.181)	.117 (.181)
Sapkın arkadaşlar (log)	2.947*** (.172)		2.662*** (.181)
Ebeveynlere bağlılık		-.444*** (.067)	-.232*** (.065)
Ebeveynlerin denetimi		-.370*** (.078)	-.164* (.077)
Log Likelihood	-1437.62	-1742.43	-1288
AIC	2897	3508	2602
BIC	2955	3573	2669
Chi2	398.57	236.47	403.27
# soldan sansürlü	879	1012	815

*p < .05 **p < .01 ***p < .001

4. TARTIŞMA

Bu çalışmada aile içi süreçlerin farklı boyutlarının sapkın davranışlara giden süreci nasıl etkilediği tartışılmıştır. Ebeveynlerle olan bağ ve denetim, gencin sapkın davranışlarını azaltıcı yönde işlev görmektedir; çalışmada bunun iki şekilde gerçekleştiği tartışılmaktadır. Birinci olarak, ebeveynlerle olan bağ ve denetim gencin arkadaş seçimini etkileyerek, sapkın arkadaşlardan sapmayla ilgili gelen baskıyı azaltmaktadır. İkinci olarak, genç ebeveynleriyle olan bağı riske atmak istemeyeceği için sapmadan uzak durma olasılığı yükselmektedir. Aynı zamanda, ebeveynlerin gençler üzerindeki denetimleri, sapma için fırsat bırakmamaktadır. Araştırmanın bulguları bu iki süreci de destekler niteliktedir. Öncelikli olarak, araştırma bulguları ebeveynlerle olan bağın ve denetimin gençlerin arkadaş tercihlerini etkilediğini ortaya koymaktadır (Knoester, Haynie ve Stephens, 2006:1254). Buradan hareketle, gençlerin ebeveynlerinin onay vermedikleri arkadaşlık ilişkilerine temkinli yaklaştıkları sonucuna ulaşabiliriz. Sapkın arkadaş sayısından bağımsız olarak, ebeveynlerle olan bağ ve denetim, gençlerin sapkın davranışlarını negatif yönde etkilemektedir (Tablo 3). Bu bulgular diğer araştırma bulgularıyla tutarlılık içindedir (Cernkovich ve Giordano, 1992:315; Knoester, Haynie ve Stephens, 2006:1254). Araştırmanın sonuçları, ebeveynlerin gençlerin yaşantısında önemli bir yere sahip olduğuna işaret etmektedirler. Bundan dolayı, ebeveynler ve çocuklar arasındaki ilişkinin niteliklerinin ve ebeveynlerin kullandıkları çocuk yetiştirme tekniklerinin farklı boyutlarının çocukluğun erken dönemlerinden itibaren araştırılmasının önemli olduğu ortaya çıkmaktadır. Bu çalışmada daha çok çocuk yetiştirme sürecinin iki boyutu olan ebeveynlerle olan bağ ve denetime odaklanılmıştır; fakat son dönemlerdeki çalışmalarda çocuk yetiştirme tekniklerinin sapkın davranışlarla olan ilişkileri açıklanmaya çalışılmaktadır (Simons ve diğerleri, 2005:989-1009). Gelişim psikolojisindeki çalışmalardan yararlanılarak, çocuklarla

kurulan samimi ve destekleyici ilişkilerin açık ve net kurallarla desteklendiği demokratik çocuk yetiştirme tekniğinin de sapkın davranış riskini azalttığı ortaya konulmuştur (Hay, 2001:707-721; Simons ve diğerleri, 2005:989-1009; Wright ve Cullen, 2001:677-684). Bu tartışmalardaki ortak nokta, etkin çocuk yetiştirmenin ve denetimin sürekliliğinin önemli olduğudur. Sıcak, güvene dayalı, destekleyici ve tutarlı bir kontrolün olduğu durumlarda sapma olasılığı azalmaktadır. Farklı disiplinlerde yapılan çalışmaların sonuçları bütünsel olarak değerlendirildiğinde, ebeveynlerin davranışlarının ne kadar önemli olduğu anlaşılmaktadır. Sapkın davranışları doğuran uzun sürecin başında, çocukların sosyalizasyonundan birinci derecede sorumlu olan ebeveynler yer almaktadır. Çocukluğun ilk yıllarından itibaren ebeveynlerin davranışları, çocuklarıyla kurdukları duygusal ilişkiler, yakın bağlar, kullandıkları disiplin ve kontrol teknikleri çocukların ergenlik ve gençlik dönemlerindeki sapma risklerini azaltıcı veya artırıcı yönde etkileyecektir. Örneğin, ailenin gençlerin sapkın davranışlarını arttırdığı yönünde tartışmalar ve bulgular söz konusudur. Özellikle, ebeveynlerin çocuk yetiştirme sırasında kullandıkları otoriter ve baskıcı teknik ile fiziksel disiplin yöntemlerinin sapmayı motive ettiği tartışılmaktadır. Bu teknikler, çocukların erken dönemden itibaren sapkın davranışları normalleştirmeleri ve öğrenmelerine olanak tanımaktadır (Heimer, 1997:815-818). Ayrıca, ebeveynlerin erken dönemlerden itibaren çocuklarının problemlili davranışlarını fark ederek, düzeltme konusunda tutarlı bir teknik geliştirememeleri, ilerleyen yıllarda çocukların sapkın davranış gerçekleştirme riskini arttırmaktadır (Gottfredson ve Hirschi, 1990: 41-63).

Ebeveynlerle ilgili tartışmalarda ebeveynlerin davranışlarını etkileyen etmenlerin veya bağlamların da açıklanmasının önemli olduğuna vurgu yapılmaktadır. Araştırmaların bulguları, ebeveynlerin sosyal sermayeleri (Wright ve Cullen, 2001:694), ebeveynlerin içinde

yaşadıkları mahallenin olanakları (Simons ve diğerleri, 2005:1012), ailenin yapısı (Heimer, 1997:825; Kierkus ve Hewitt, 2009:121) gibi etmenlerin ebeveynlerin birbirlerine ve çocuklarına karşı davranışlarını, kurdukları duygusal bağlarını, sağladıkları sosyal destekleri etkilediklerini göstermektedir.

Ebeveynlerle olan bağ ve denetimin sapkın arkadaş sayısını etkilediği bulunmuştur. Bu bulgu, ebeveynlerin gençleri kendilerine benzer arkadaşlara sahip olmaları yönünde teşvik ettiği göstergesi olarak düşünülebilir. Fakat analizler sapkın arkadaşların güçlü bir şekilde ve ebeveynlere rağmen, gencin sapkın davranışlarını etkilediğini göstermiştir. Bu sonuç sapkın arkadaşların etkisine odaklanan çalışmaların sonuçlarıyla tutarlılık içindedir (Aseltine, 1995: 117; Warr, 1993:98). Sapkın arkadaşlar ve ebeveynlerle olan bağın ve kontrolün gencin sapkın davranışlarına olan etkisi bütünsel olarak incelendiğinde, ebeveynler ve arkadaşlar arasında dinamik bir ilişkinin olduğu görülmektedir. Özellikle Tablo 3'teki model 3 incelendiğinde, sapkın arkadaşların etkisinin azaldığı görülmektedir; fakat aynı zamanda, ebeveynlerle olan bağ ve denetimin de etkileri azalmıştır. Bu araştırmanın kapsamında olmamakla beraber, bu etmenler arasındaki döngüsel ilişkilerin de düşünülmesi önemlidir. Örneğin, ebeveynlerle olan bağın sapkın arkadaş seçimini azaltacağı tartışılmıştır; fakat sapkın arkadaşlara sahip olmak da, ebeveynlerle olan bağı zayıflatabilir. Sapkın arkadaşlara sahip olmak, gençleri ebeveynlerin kontrolünden kaçmanın yollarını bulmaya itebilir. Bu dinamik ilişkiler yaşa dayalı ve gelişimsel süreçleri dikkate alan kavramsallaştırmaları da beraberinde getirmektedir. Aynı zamanda, yöntemsel açıdan uzun zaman dilimlerini kapsayan boylamsal veri tabanlarına bu tür ilişkileri test etmek için ihtiyaç vardır.

Araştırmanın sınırlılıklarından kaynaklı olarak bulgular temkinli değerlendirilmelidir. Birinci olarak, yöntemsel açıdan araştırma kapsamında enlemesine veriler analiz edilmiştir.

Enlemesine verilerin her zaman nedensellik ilişkisini oluşturma noktasında sınırlı olduğu bilinmektedir. Yukarıda da belirtildiği gibi, ebeveynlerle olan bağ, sapkın arkadaşlar tarafından da etkilenebilir. İkinci olarak, aile içinde arkadaş seçimini ve sapkın davranışları etkileyebilecek başka mekanizmalar bu araştırma kapsamında yer alamamıştır. Örneğin, çocuk yetiştirmenin yanı sıra, kardeşlerin sapkın davranışları da sapkın arkadaşların seçimini ve sapkın davranışları etkileyebilmektedir. Kardeşler birbirleri için motivasyon kaynağı olabilirler (Simons, Chao, Conger ve Elder, 2001:271-277). Sapkın davranış sergileyen kardeşlere sahip olmak gencin sapkın arkadaşlarının sayısını her iki yönde de etkileyebilir. Bu tür mekanizmaların da düşünülmesi faydalı olacaktır. Son olarak, sapkın arkadaşların sayısı ile ilgili soru, gencin kendisine sorularak elde edilmiştir. Bu teknik dolaylı bir ölçüm yöntemi olmakla beraber sapkın arkadaşlarla ilgili araştırmalarda yaygın olarak kullanılmaktadır (bkz, Heimer 1997:850; Warr 1993:250; Warr ve Stafford, 1991:854). Bu tekniği eleştirenler, gençlerin arkadaşlarının davranışları hakkında bilgi verirken aradaki benzerliği abartabilme olasılıklarının yüksek olduğuna dikkat çekmişlerdir (Aseltine, 1995:105-106; Haynie, 2002:122-125; Knecht ve diğerleri, 2010:497) Bundan dolayı, araştırmaların sonuçlarında, arkadaşların etkisinin var olduğundan daha yüksek olarak belirtildiği dile getirilmektedir. Ölçümle ilgili bu sınırlılığı aşmanın yolu olarak, arkadaşlarla ilgili verileri dolaylı olarak gence sorarak elde etmek yerine, direkt biçimde gencin yakın arkadaşları olarak tanımladığı bireylerden bu verileri sağlama yöntemi, günümüzde en güvenilir ölçüm tekniği olarak kabul edilmeye başlanmıştır (Haynie, 2002:122-125; Knecht ve diğerleri, 2010:497). Bu sınırlılıklar dikkate alınarak araştırmanın bulgularının değerlendirilmesi faydalı olacaktır.

Sınırlılıklara rağmen, araştırma bulguları bahsedildiği gibi, diğer ülkelerde yapılan araştırmaların bulgularıyla tutarlılık içinde bulunmaktadır. Ayrıca, bulguların ülkemizdeki çalışmalara hem kuramsal hem de görgül olarak katkıda bulunacağına inanılmaktadır. Ülkemizde aileye odaklanan çalışmalara pek fazla rastlanmamaktadır ve özellikle bu araştırma kapsamında incelenen etmenlerin sosyolojik araştırmalarda ele alındığı görülmemiştir. Bu bulgular aileyle ilgili süreçlerin bir adım öteye götürülerek, farklı çocuk yetiştirme tekniklerini dikkate alan çalışmaların yapılması gerektiğine işaret etmektedir. Bununla beraber, sosyo-ekonomik statünün aile içi mekanizmaları nasıl etkilediğinin araştırılmasının önemli olduğu anlaşılmaktadır. Farklı sosyo-ekonomik statüye sahip olan ebeveynlerin çocuk yetiştirme teknikleri ve çocukları üzerindeki denetim mekanizmaları farklılaşabilmektedir (Heimer, 1997:812). Görüldüğü gibi aile arkadaşlar üzerinden de gençlerin sapkın davranışlarını etkilediğinden, araştırma bulguları gençlerin sapkın davranışlarını engellemeye yönelik geliştirilecek olan programlarda, sadece arkadaşlara veya aileye odaklanılmasının sınırlı bir fayda sağlayacağına dikkat çekmektedir. Aile, arkadaşlar ve sapkın davranışlar arasındaki üç boyutlu ilişkiye odaklanan programların daha başarılı olacağına inanılmaktadır.

SUMMARY

Research has shown that parents and peers influence youth's delinquent behaviors. The findings of research indicate that close ties with the parents reduce the delinquency. On the other hand, one of the most consistent findings in previous studies is that close friends are the strong predictor of delinquency among youth. Many of the studies have separately examined the role of parents and peers on delinquency. However, the effects of parents and peers on delinquency may be connected. Because friends affect youth's behavior, the parents may try to keep youth away from the influence of delinquent peers. Therefore, the goal of this study is to examine how parents influence youth's selection of friends in order to reduce the delinquent behavior of youth. Drawing on Social Bonds Theory (Hirschi, 1969), parents reduce youth's risk of engagement in both deviant peers and deviant behavior by close attachment and supervision. Attachment to parents may influence the choice of friends and delinquency by socializing the child to disapprove of delinquency and to teach the conventional norms and values and modeling appropriate behaviors. Strong attachment may encourage youth to choose friends whom parents may like because the opinions and expectations of parents about youth are very important. Youth act so as not to disappoint their parents. Strong attachment will more likely to decrease the relationship with delinquent friends and also to inhibit the engagement in delinquency. Additionally, parents supervise youth's friendship closely enough, thereby not allowing youths to associate with delinquent friends who provide opportunities to commit delinquency together. For this, a total of 3742 students from 11 high schools in Izmir were drawn through stratified cluster sampling techniques. The mean age of the sample was 16.8 and percentage of male students was 52. Self-report instruments used in previous studies were mainly adapted to measure parenting

practices, delinquency of peers and youth's various delinquent involvement. Due to censored nature of dependent variables (number of deviant peers and youth's delinquency), Tobit regression techniques were used in analysis. First, the analysis was focused on the predicting the number of deviant peers. The result revealed that attachment to parents and supervision were related to a decrease in the number of deviant peers. Youths with strong attachment to parents were least likely to have friends who are delinquent. Parents' supervision had a negative association with the number of delinquent friends. These results suggested that parents could keep youth away from delinquent peers. Second, the analysis was focused on the predicting the delinquent involvement of youth. It was found that both parents and peers had the effects on delinquent involvement of youth. Consistent with findings of previous studies, the number of delinquent friends was positively associated with youth's engagement in delinquency. As expected, regardless of the effect of peers, the attachment to parents reduced the delinquency involvement of youth. Higher level of parental supervision is negatively associated with youth's delinquent involvement. These findings suggested that parents were also the important predictors of both youth's choice of peers and youth's delinquent behaviors.

KAYNAKÇA

AGNEW, Robert

- 1991 “The Interactive Effects of Peer Variables on Delinquency”,
Criminology, Cilt: 29, No: 1, s.47-72.

ASELTINE, Robert H.

- 1995 “A Reconsideration of Parental and Peer Influence on Adolescent Deviance”,
Journal of Health and Social Behavior, Cilt: 36, No: 2, s. 103-121.

CERNKOVICH, Stephen A. ve Peggy C. GIORDANO

- 1987 “Family Relationship and Delinquency”, **Criminology**, Cilt: 25, No: 2,
s.295-321.

CONNELL, Arin M., Thomas J. DISHION ve Kirby DEATER-DECKARD

- 2006 “Variables-and Person- Centered Approaches to The Analysis of Early
Adolescent Substance Use: Linking Peer, Family and Intervention
Effects with Developmental Trajectories”, **Merrill-Palmer Quarterly**,
Cilt: 52, No: 3, s.421-448.

DEMİR, Nilüfer Özcan, Aylın Görgün BARAN ve Demet ULUSOY

- 2005 “Türkiye’de Ergenlerin Arkadaş-Akran Grupları İle İlişkileri ve Sapmış
Davranışlar: Ankara Örnekleme”, **Bilig/ Türk Dünyası Sosyal Bilimler
Dergisi**, Cilt: 32, s. 83-108.

DEMUTH, Stephen ve Susan L. BROWN

- 2004 “Family Structure, Family Process and Adolescent Delinquency: The
Significance of Parental Absence versus Parental Gender”, **Journal of
Research in Crime and Delinquency**, Cilt: 41, No: 1, s.58-81.

DISHION, Thomas, Mark EDDY, Eric HAAS, Fuzhong LI ve Kathleen SPRACKLEN

1997 “Friendships and Violent Behavior During Adolescence”, **Social Development**, Cilt: 6, No: 2, s. 207-223.

ELDELEKLİOĞLU, Jale

1996 **Karar Stratejileri ile Ana Baba Tutumları Arasındaki İlişki**, (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Gazi Üniversitesi, Ankara.

ELLIOTT, Delbert, S. David HUIZINGA ve Suzanne S. AGETON

1985 **Explaining Delinquency and Drug Use**, Beverly Hills, CA: Sage Publications.

ERICKSON, Kristan Glasgow, Robert CROSNOE ve Sanford M. DORNBUSCH

2000 “A Social Process Model of Adolescent Deviance: Combining Social Control and Differential Association Perspectives”, **Journal of Youth and Adolescence**, Cilt: 29, No: 4, s.395-425.

GOTTFREDSON, Micheal R. ve Travis HIRSCHI

1990 **A General Theory of Crime**, Stanford, CA: Stanford University Press.

HAGAN, John

1989 **Structural Criminology**, Cambridge, MA: Polity.

HAY, Carter

2001 “Parenting, Self-Control and Delinquency: A Test of Self-control Theory”, **Criminology**, Cilt: 39, No: 3, s.707-736.

HAYNIE, Dana L.

2002 “Friendship Networks and Delinquency: The Relative Nature of Peer Delinquency”, **Journal of Quantitative Criminology**, Cilt: 18, No: 2, s.99-134.

HEIMER, Karen

1997 “Socioeconomic Status, Subcultural Definitions, and Violent Delinquency”, **Social Forces**, Cilt: 75, No: 3, s.799-833.

HIRSCHI, Travis

1969 **Causes of Delinquency**, Berkeley, CA: University of California Press.

JANG, Dung ve Carolyn A. SMITH

1997 “A Test of Reciprocal Causal Relationships among Parental Supervision, Affective Ties, and Delinquency”, **Journal of Research in Crime and Delinquency**, Cilt: 34, No: 3, s. 307–336.

KANDEL, Denise ve Mark DAVIES

1991 “Friendship Network, Intimacy, and Illicit Drug Use in Young Adulthood: A Comparison of Two Competing Theories”, **Criminology**, Cilt: 29, No: 3, s.441-467.

KIERKUS, Christopher ve John D. HEWIT

2009 “The Contextual Nature of The Family Structure/ Delinquency Relationship”, **Journal of Criminal Justice**, Cilt: 32, No: 2, s.123-132.

KNECHT, Andrea, Tom A. B. SNIJDERS, Chris BAEVERLDT, Christian E. G. STEGLICH ve Werner RAUB

2010 “Friendship and Delinquency: Selection and Influence Processes in Early Adolescence”, **Social Development**, Cilt: 19, No: 3, s.494-514.

KNOESTER, Chris, Dana L. HAYNIE ve Crystal M. STEPHENS

2006 “Parenting Practices and Adolescent’s Friendship Networks”, **Journal of Marriage and Family**, Cilt: 68, No: December, s.1247-1260.

KUZGUN, Yıldız

1972 **Ana-Baba Tutumlarının Bireyin Kendini Gerçekleştirme Düzeyine Etkisi**, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Hacettepe Üniversitesi, Ankara.

MATSUEDA, Ross L. ve Kathleen ANDERSON

1998 “The Dynamics of Delinquent Peers and Delinquent Behavior”, **Criminology**, Cilt: 36, No: 2, s. 269-308.

MATSUEDA, Ross L. ve Karen HEIMER

1987 “Race, Family Structure, And Delinquency: A Test of Differential Association and Social Control”, **American Sociological Review**, Cilt: 52, No: December, s. 826–846.

MCCARTHY, Bill ve John HAGAN

2001 “When Crime Pays: Capital, Competence, and Criminal Success”, **Social Forces**, Cilt: 79, No: 3, s.1035-1059.

OSGOOD, D. Wayne, Laura L. FINKEN ve Barbara J. MCMORRIS

2002 “Analyzing Multiple-item Measures of Crime and Deviance II: Tobit Regression Analyses of Transformed Scores”, **Journal of Quantitative Criminology**, Cilt: 18, No: 4, s. 319-347.

OUSEY, Graham C. ve Pamela WILCOX

2007 “The Interaction of Antisocial Propensity and Life-Course Varying Predictors of Delinquent Behavior: Differences by Method of Estimation and Implications for Theory”, **Criminology**, Cilt: 45, No:2, s. 313-353.

PARDINI, Dustin. A., Ralf LOEBER ve Magda STOUTHAMER-LOEBER

2005 “Developmental Shifts in Parent and Peer Influences on Boys’ Beliefs about Delinquent Behavior”, **Journal of Research on Adolescence**, Cilt: 15, No: 3, s.299-323.

RANKIN, Joseph H. ve Roger KERN

1994 “Parental Attachments and Delinquency”, **Criminology**, Cilt: 32, No:4, s. 495-515

SAMSPON, Robert ve John H. LAUB

1993 **Crime in the Making: Pathways and Turning Points through Life**, Cambridge, MA: Harvard University Press.

SIMONS, Leslie, Gordon SIMONS, Callie H. BURT, Gene H. BRODY ve Carlyn CUTRONA

2005 “Collective Efficacy, Authoritative Parenting and Delinquency: A Longitudinal Test of A Model Integrating Community -and Family Level- Processes”, **Criminology**, Cilt: 43, No: 4, s. 989-1020.

SIMONS, Ronald L., Wei CHAO, Rand D. CONGER ve Glen H. ELDER

2001 “Brothers, Sisters and Delinquency: Aggregation and Interaction in Early and Middle Adolescence”, **Child Development**, Cilt: 72, No: 1, s.271-283.

SIMONS, Ronald L., Chyi-In WU, Kuei-Hsiu LIN, Leslie GORDON ve Rand D. CONGER

2000 “A Cross-Cultural Examination of the Link between Corporal Punishment and Adolescent Antisocial Behavior”, **Criminology**, Cilt: 38, No: 1, s.47-80

SOKOL-KATZ Jan, Roger DUNHAM ve Rick ZIMMERMAN

1997 “Family Structure versus Parental Attachment in Controlling Adolescent Deviant Behavior: A Social Control Model”, **Adolescence**, Cilt: 32, No: 125, s.199–215.

STEWART, Eric A., Ronald L. SIMONS, Rand D. CONGER ve Laura V. SCARAMELLA

2002 “Beyond the Interactional Relationship between Delinquency and Parenting Practices: The Contribution of Legal Sanctions”, **Journal of Research in Crime and Delinquency**, Cilt: 39, No: 1, s. 36-59.

ULUSOY; Meliha Demet, Nilüfer Özcan DEMİR ve Aylın Görgün BARAN

2005a “Ebeveynlerin Çocuk Yetiştirme Biçimleri ve Ergen Problemleri: Ankara İli Örneği”, **Türk Eğitim Bilimleri Dergisi**, Cilt: 3, s.367-389.

ULUSOY, Meliha Demet, Nilüfer Özcan DEMİR ve Aylın Görgün BARAN

2005b “Parçalanmış Aile ve Gençlerde Sapmış Davranışlar: Lise Son Sınıf Gençliği Örneği”, **Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi**, Cilt: 22, s.61-66.

UNNEVER, James, D., Francis T. CULLEN ve Robert AGNEW

2006 “Why is “Bad” Parenting Criminogenic? Implication from Rival Theories”, **Youth Violence and Juvenile Justice**, Cilt: 4, No: 1, s.3-33.

WARR, Mark

1993 “Parents, Peers and Delinquency”, **Social Forces**, Cilt: 72, No: 1, s.247 - 264.

WARR, Mark

2005 “Making Delinquent Friends: Adult Supervision and Children’s Affiliations”, **Criminology**, Cilt: 43, No: 1, s.77-105.

WARR, Mark ve Mark STAFFORD

1991 “The Influence of Delinquent Peers: What They Think or What They Do”, **Criminology**, Cilt: 29, No: 4, s. 851-866.

WELLS, Edward L. ve Joseph H.RANKIN

1991 “Families and Delinquency: A Meta Analysis of the Impact of Broken Homes”, **Social Problems**, Cilt: 38, No: 1, s.71-93.

WIATROWSKI, Michael D., David B. GRISWOLD, ve Mary K. ROBERTS

1981 “Social Control Theory and Delinquency”, **American Sociological Review**, Cilt: 46, No: 5, s. 525–41.

WRIGHT, John Paul ve Francis T. CULLEN

2001 “Parental Efficacy and Delinquent Behavior: Do Control and Support Matter?” **Criminology**, Cilt: 39, No: 3, s. 677-705.

WRIGHT, John P. Francis T. CULLEN ve Jeremy T. MILLER

2001 “Family Social Capital and Delinquent Behavior”, **Journal of Criminal Justice**, Cilt: 29, No: 1, s. 1-9.